"क्वणत्कनककिङ्किणीझणझणायितस्यन्दनै-
रमन्दमददुर्द्दिनद्विरदवारिदैरावृतः" ॥
इति उत्तरचरिते। "आनन्दममन्दमिमं कुवलय-
दललोचने ददासि त्वं"। इति काव्यप्रकाशः।
अजड़ः। कुशलः। उद्योगी।)

अममः, पुं, (नास्ति ममेत्यभिमानो गृहादिषु यस्य।) भाविजिनविशेषः। इति हेमचन्द्रः॥ ममताशून्ये त्रि। (संसारमायारहितः। विषयासक्तिशून्यः।
"अप्रयत्नः सुखार्थेषु ब्रह्मचारी धराशयः।
शरणेष्वममश्चैव वृक्षमूलनिकेतनः" ॥
इति मनुः।)

अमरः, पुं, (मृ+कर्त्तरि अच् नञ्समासः।) देवः। इत्यमरः॥
("विबभौ देवशङ्खाशो वज्रपाणिरिवामरैः"।
इति महाभारते।
"फलं कर्म्मायत्तं किममरगणैः किञ्च विधिना"।
इति शान्तिशतके।)
कुलिशवृक्षः। अस्थिसंहारवृक्षः॥ इति मेदिनी॥ पारदः। इति राजनिर्घण्टः॥ मृत्युरहिते त्रि। यथा,—
"अजरामरवत् प्राज्ञो विद्यामर्थञ्च चिन्तयेत्"।
इति हितोपदेशः॥ अमरसिंहः। स चादिशाब्दिकः नामलिङ्गानुशासननामककोषकारः विक्रमादित्यराजसभीयनवरत्नान्तर्गतरत्नविशेषश्च। यथा,—
"इन्द्रश्चन्द्रः काशकृत्स्ना पिशली शाकटायनः।
पाणिन्यमरजैनेन्द्रा जयन्त्यष्टादिशाब्दिकाः॥
इति कविकल्पद्रुमः॥
"धन्वन्तरिक्षपणकामरसिंहशङ्कु-
वेतालभट्टघटकर्परकालिदासाः।
ख्यातो वराहमिहिरो नृपतेः सभायां
रत्नानि वै वररुचिर्नव विक्रमस्य" ॥
इति नवरत्नं॥ स एव बौद्धमतावलम्बीति केचित्॥

अमरजः, पुं, (अमर इव जायते, अमर+जन्+डः।) दुष्खदिरवृक्षः। इति राजनिर्घण्टः॥ (कालस्कन्धः। पत्रतरुः।)

अमरदारुः, पुं, (अमराणां दारुः, षष्ठीतत्पुरुषः।) देवदारुवृक्षः। इति राजनिर्घण्टः॥

अमरद्विजः, पुं, (अमरपूजकोद्विजः शाकपार्थिवादित्वात् समासः, मध्यपदलोपश्च।) देवलब्राह्मणः। इति त्रिकाण्डशेषः॥ (देवाजीवः। देवपूजकः।)

अमरपुष्पकः, पुं, (अमरमविशीर्णं पुष्पं यस्य समासान्तः कः।) काशतृणं। इति रत्नमाला॥ केशा। इति भाषा।

अमरपुष्पिका, स्त्री, (अमरमशीर्णं पुष्पं यस्याः सा-जातित्वात् स्त्रियां ङीप्, स्वार्थे कन्।) अधःपुष्पीवृक्षः। इति रत्नमाला॥

अमररत्नं, क्ली, (अमराणां रत्नमिव।) स्फटिकः। इति राजनिर्घण्टः॥

अमरवल्लरी, स्त्री, (अमरा छेदनेऽपि न म्रियमाणा वल्लरी वल्ली।) आकाशवल्ली। इति वैद्यकं॥

अमरा, स्त्री, (न म्रियते मृ+कर्त्तरि अच्, नञ्समासः।) दूर्व्वा। गुडूची। इन्द्रपुरी। स्थूणा। जरायुः। इति मेदिनी॥ इन्द्रवारुणीवृक्षः॥ वटीवृक्षः। महानीलीवृक्षः। गृहकन्या। घृतकुमारी इति ख्याता। इति राजनिर्घण्टः॥ नाभिनाला। इति त्रिकाण्डशेषः॥

अमराद्रिः, पुं, (अमराणां देवानामद्रिः पर्व्वतः, देवालयत्वात् तस्य तथात्वं।) सुमेरुः। इति जटाधरः॥

अमरावती, स्त्री, (अमरा विद्यन्तेऽस्यां, अमर+मतुप् मस्याने व दीर्घश्च।) इन्द्रनगरी। इत्यमरः॥ अमराः सन्ति अस्यामिति मोऽभ्भपादिति वतुः नाम्न्यम्यर्थे इति दीर्घः। इति भरतः॥ तत्पर्य्यायः। पूषभासा २ देवपूः ३। इति जटाधरः॥ महेन्द्रनगरी ४ अमरा ५ सुरपुरी ६। इति शब्दरत्नावली॥ तद्वर्णनं यथा। शिवशर्म्मोवाच।
"रमयन्ती मनोऽतीव केयं कस्येयमीशितुः।
नयनानन्दसन्दोहदायिनी पूरनुत्तमा" ॥
गणावूचतुः।
"शिवशर्म्मन् महाभाग सुतीर्थफलितद्रुम।
लोकोऽत्र रमते विप्र सहस्राक्षपुरी त्वियं॥
तपोबलेन महता निर्म्मिता विश्वकर्म्मणा।
दिवापि कौमुदी यस्याः सौधश्रेणीश्रियं श्रयेत्॥
यदा कलानिधिः क्वापि दर्शेऽदृश्यत्वमावहेत्।
तदा स्वप्रेयसीं ज्योत्स्नां सौधेष्वेषु निगूहयेत्॥
यदच्छभित्तौ वीक्ष्य स्वमन्ययोषिद्विशङ्किता।
मुग्धानाशु विशेच्चित्रमपि स्वां चित्रशालिकां॥
हर्म्येषु नीलमणिभिर्न्निर्म्मितेष्वत्र निर्भयं।
स्वनीलिमानमाधाय तमोऽहःस्वपि तिष्ठति॥
चन्द्रकान्तशिलाजालस्रुतमत्रामलं जलं।
तत्र चादाय कलसैर्न्नेच्छन्त्यन्यजलं जनाः॥
कुविन्दा न च सन्त्यत्र न च ते पश्यतो हराः।
चेलान्यलङ्कृतीरत्र यतः कल्पद्रुमोऽर्पयेत्॥
गणका नात्र विद्यन्ते चिन्ताविद्याविशारदाः।
यतो जानाति सर्व्वेषां चिन्तां चिन्तामणिर्द्रुतं॥
सूपकारा न सन्त्यत्र रसकर्म्मविचक्षणाः।
दुग्धे सर्व्वरसानेका कामधेनुरतोऽनिशं॥
कीर्त्तिरुच्चैःश्रवा यस्य सर्व्वतो वाजिराजिषु।
रत्नमुच्चैःश्रवास्त्वत्र हयानां पौरुषाधिकः॥
ऐरावतो दन्तिराजश्चतुर्द्दन्तोऽत्र राजते।
द्वितीय इव कैलासो जङ्गमः स्फाटिकोज्ज्वलः॥
तरुरत्नं पारिजातः स्त्रीरत्नं सोर्व्वशी त्विह।
नन्दनं वनरत्नञ्च रत्नं मन्दाकिनी ह्यपां॥
त्रयस्त्रिंशत् सुराणां या कोटिः श्रुतिसमीरिता।
प्रतीक्षते सावसरं सेवायै प्रत्यहं त्विह॥
स्वर्गेष्विन्द्रपदादन्यन्नविशिष्येत किञ्चन।
यद्यत् त्रैलोक्यमैश्वर्य्यं न तत्तुल्यमनेन हि॥
अश्वमेधसहस्रस्य लभ्यं विनिमयेन यत्।
किन्तेन तुल्यमन्यत् स्यात् पवित्रमथवा महत्॥
अर्च्चिष्मती संयमनी पुण्यवत्यमलावती।
गन्धवत्यलकैशी च नैतत्तुल्या महर्द्धिभिः॥
अयमेव सहस्राक्षस्त्वयमेव दिवस्पतिः।
शतमन्युरयन्देवो नामान्येतानि नामतः॥
सन्त्यपि लोकपाला ये त एनं समुपासते।
नारदाद्यैर्मुनिवरैरयमाशीर्भिरीड्यते॥
एतत्स्थैर्य्येण सर्व्वेषां लोकानां स्थैर्य्यमिष्यते।
पराजयान्महेन्द्रस्य त्रैलोक्यं स्यात् पराजितं॥
मनुजा दनुजा दैत्यास्तपस्यन्त्युग्रसंयमाः।
गन्धर्व्वयक्षरक्षांसि महेन्द्रपदलिप्सवः॥
सगराद्या महीपाला वाजिमेधविधायकाः।
कृतवन्तो महायत्नं शक्रैश्वर्य्यं जिहीर्षवः॥
निष्प्रत्यूहं क्रतुशतं यः कश्चित् कुरुतेऽवनौ।
जितेन्द्रियोऽमरावत्यां स प्राप्नोति पुलोमजां॥
असमाप्तक्रतुशता वसन्त्यत्र महीभुजः।
ज्योतिष्टोमादिभिर्यागैर्ये यजन्त्यपि ते द्विजाः॥
तुलापुरुषदानादिमहादानानि षोड़श।
ये यच्छन्त्यमलात्मानस्ते लभन्तेऽमरावतीं॥
अक्लीववादिनो धीराः संग्रामेष्वपराङ्मुखाः।
विक्रान्ता वीरशयने तेऽत्र तिष्ठन्ति भूभुजः॥
इत्युद्देशात् समाख्याता महेन्द्रनगरीस्थितिः।
यायजूका वसन्त्यत्र यज्ञविद्याविशारदाः॥
एतस्या दक्षिणे भागे येयं दृश्येत पूः शुभा।
इमामर्च्चिष्मतीं वीक्ष्य वीतिहोत्रपुरीं शुभां" ॥
इति स्कान्दे काशीखण्डे १० अध्यायः॥

अमर्त्त्यः, पुं, (न मर्त्त्यः, इति नञ्समासः।) देवता, इत्यमरः॥ (मरणधर्म्मरहितः। अक्षयः। अविनश्वरः।)

अमर्त्यभुवनं, क्ली, (अमर्त्त्यानां देवानां भुवनं वासस्थानं।) स्वर्गः। इति हलायुधः॥

अमर्षः, पुं, (मृष+भावे घञ्, नञ्समासः। नास्ति मर्षः क्रोधो यस्य, त्रि, क्रोधशून्यः।) क्रोधः। इत्यमरः॥
("कच्चित्पितृवधामर्षात् पुनर्नोत्सादयिष्यति"।
इति रामायणे। अक्षमा। असहिष्णुता। इष्टघाते असहिष्णुत्वं।
"यस्मान्नोद्विजते लोको लोकान्नोद्विजते च यः।
हर्षामर्षभयोद्वेगैर्मुक्तो यः स च मे प्रियः" ॥
इति भगवद्गीता।)

अमर्षणः, त्रि, (मृष्+बाहुल्यात् कर्त्तरि ल्युट् नञ्समासः।) क्रोधी। इत्यमरः॥ (क्रोधनः। कोपनस्वभावः। अतिसंक्रुद्धः। प्रकोपितः।
"रघोवरश्छम्भमयेन पत्त्रिणा
हृदि क्षतोगोत्रभिदप्यमर्षणः"।
इति रघुवंशे। असहनः। असहिष्णुः॥ परकृतापमानादेरसहनशीलः।
"गत्वा ह्रदे वासुदेवेन सार्द्धं
अमर्षणं धर्षयतः सुतं मे"। इति महाभारते।
"अमर्षणः शोणितकाङ्क्षया किं
पदा स्पृशन्तं दशति द्विजिह्वः"। इति रघुवंशे।)

अमलं, क्ली, (नास्ति मलं यस्य तत्।) अभ्रधातुः। निर्म्मले त्रि। इति मेदिनी॥

अमला, स्त्री, (नास्ति मलं यस्याः सा, अथवा अम्+कलच् स्त्रियां टाप्।) लक्ष्मीः। इति मेदिनी॥ सातलावृक्षः। इति राजनिर्घण्टः॥ भूम्यामलकी। इत्यमरः॥ नाभिनाला। इति त्रिकाण्डशेषः॥